

Roman Simić Bodrožić

LISICE

Od svih nevjerojatnih stvari, pamtim baš tu priču sa psom. Ispričala si mi je na početku, dok smo još izlazili, njuškali se, pas je možda tako i zaglavio u priči. U svakom slučaju, jednom davno, bio je u tvojoj ulici neki pas lualica, neko dijete na njemu je sprejem napisalo Hrvatska, neko drugo zbog toga ga je objesilo, pa je počeo rat, zbog psa i djece, to tada nisi rekla, ali dopisao sam sâm, zbog toga jer ne razumijem što se zapravo dogodilo, i jer mi se čini da nikada neću razumjeti.

U jesen 1991. ja sam izlazio iz kasarne JNA u južnoj Srbiji, ti si prisilno produljivala ljetovanje na nekom jadranskom otoku, a tvoj je otac nestajao u Vukovaru. Kažeš *nestajao*, kao da je trajalo, i objašnjavaš da ga je tada još donekle bilo, barem onoga što je tvoja majka mogla čuti kroz čudo telefonske slušalice – čudo, jer je zvučalo kao da joj je u susjedstvu, i jer se za to malo glasa trebalo dovijati kao za malo što u dotadašnjem životu.

Dotadašnji život zvuči glupo, ali zapravo odgovara istini.

U jesen 1991. meni je bilo devetnaest, tebi devet, tvome ocu trideset i šest godina, ja sam se vratio u grad na obali i bombardiranje je počelo, granata je eksplodirala u dvorištu, sestra i ja noć smo proveli u starom talijanskom bunkeru, ne sjećam se koliko me je bilo strah, znam samo da sam je iznio iz kuće i ugurao u tu betonsku rupu, da je bila ukočena kao mrtvac, ali živa, da smo unutra dočekali jutro, mama je još bila na dežurstvu, tata nije živio s nama, probudili smo se sami i otišli do mora, a ono je bilo mirno, ravno-dušno kao rupe na kući u kojoj smo živjeli, u kojoj smo bili podstanari, i ja sam tada čak i to smatrao nekom pobjedom, to da nismo izgubili ništa svoje.

Onda sam otišao u Zagreb, to je za mene bio rat, vama je bio nešto drugo. Svima je bio nešto drugo, kažeš, ali to što je nestao *tvoj* otac, i pored deset godina razlike među nama, čini te upućenijom, *starom*.

Ne znam jesam li ti spomenuo koliko me bilo strah upitati te bilo što o tom nestanku. Kad smo prvi put bili na Ovčari, gotovo da nisam mogao disati: toliki prostor, toliko nebo, a sve prazno od života, jedino ti i tvoja majka, i brat, i ljudi koji prodaju zdepaste vučedolske golubice, suveniri iz neolita, neizbježni turizam, prostirke na prljavim haubama, i pomisao da svog tog sitnog obrta ne bi bilo da nije bilo svega drugoga silnoga, nesreće iza koje nestaju kuće a ostaju štandovi, stolovi prekriveni šatorskim krilima, trgovina od koje se nitko na kraju neće obogatiti.

Dok smo te večeri ležali do nosa umotani u prekrivače, a da te nisam ni upitao, rekla si mi da su, kad je grad pao, ranjenike i muškarce koji su se uspjeli skloniti u bolnicu istjerali i zatvorili na obližnje poljoprivredno gospodarstvo, da su ih cijelu noć tukli u hangarima, a izjutra ugurali u autobuse i odvezli u tu pustoš, na oranice. Bilo je pet punih autobusa, tijela iz četiriju su pronašli, tvoj je otac bio u petom, onome o kojem susjedi Srbi šute. Šutimo i mi, u sobi je mrak, plafon je bez zvijezda, stišćem te uz sebe, bojim se i udahnuti. Na toj ledini, sjećam se, tvoja majka je sitna, crnomanjasta žena – ti si vitka i visoka, svijetle puti, ne sličite

nimalo i ja mislim: tvoje crte lica netko je odvezao tim petim autobusom, tvoje tanke ruke, tvoj osmijeh, tvoje zelene oči koje pod ovim nebom postaju žute i smeđe, jer jesen je i sve se primiruje, sve osim srca, doista, doista, ne izgovaram, ovo je najtužnije mjesto na zemlji.

Kad god pomislim na to poslijepodne svega se mogu sjetiti do u sitnicu: tvoje odjeće, torbice tvoje majke, glazbe koja je svirala u autu tvojega brata, križića i krunica koje su ožalošćeni ostavljali ispod spomenika žrtvama, pravog malog brda od daščica i metala, koje je raslo sve dok netko nije došao i odnio ga, izvještaj smo gledali na televiziji, ti si pripremala večeru, ja sam čekao sport, i dogodilo se, vijest koja te nije pomaknula, već samo zavukla dublje u lonce, na ekranu je neka starica molila da im barem to vrate, a ti nisi rekla ništa, i ja sam pomislio da rat još traje, da bih te trebao izvući iz njega, makar na kratko, kao nekada sestru, i iznio sam te, ali nismo se imali zavući nikamo, od takvih vijesti čovjek se zapravo ne može obraniti, stignu te tko zna gdje i tko zna kako, kao pismo na kojem piše tvoje ime, makar i bez adrese, kao ono kad sam nedugo nakon rata s bivšom djevojkom otputovao u Beograd i kad nas je na kolodvor odvezao taksist koji je htio znati odakle smo, a kad smo mu rekli, kazao je da je za rata bio u Vukovaru i da ga sad pitamo zašto, da ne bi znao reći, ali da je tada imalo smisla – spominjao je rodbinu svoje žene u Vinkovcima, Amerikance koji su nas zavadili, i zvučao kao netko kome više nitko ne može pomoći. Njegova lica se ne sjećam, samo glasa; ostavili smo mu novac i udaljili se, ta djevojka i ja, s kamenom u želucu, sa stidom, izgovaram to nakon toliko godina, jer možda je baš taj čovjek vozio peti autobus, onaj o kojem susjedi šute, možda je odvezao muškarca kojega nikada nisam upoznao, tvoga oca, onoga koji se i danas, nakon toliko godina, za stolom u blagovaonici tvoje majke, pod našim plafonom bez zvijezda, vodi kao *nestao*.

Ali želim ti pričati o nama, nama koji smo *tu*. Recimo: ja sjedim na klupi u zoološkom vrtu i pišem ti pismo. Ti kući učiš i misliš da sam s dečkima na pivu. Ponekad tako dolazim ovamo, sjedam svaki put ispred drugog kaveza i održavam tu sitnu laž, plaćam ulaznicu za tu malu samoću, samoću *za* tebe. Jednom smo u tom vrtu bili zajedno, tek toliko da se podsjetimo koliko nam se ne sviđa, a sada bih ti o njemu mogao pisati satima. Tko ga je osnovao, kada, zašto, na koliko hektara, i to da su prve životinje u njemu bile dvije lisice i tri sove, nimalo uzbudljiv postav, gotovo pa živež, o njima se više ne kaže ništa, one su prošlost, a sve ostalo samo prezent pločica s kompliciranim latinskim imenima i pripadajućim tijelima koja se nasmrtno dosađuju. Ja se ne dosađujem. Stojim ispred bazena s patuljastim vidrama, pišem, razmišljam o psu koji se zaglavio u sjećanju. Ponekad, sve tvoje priče nalikuju na onu o njemu. Kao ono kad ste, kad vam je mama izašla iz Vukovara, sve troje najprije živjeli kod rođaka u Zagrebu, a kad se i to gostoprimstvo istrošilo, rođaci su tvojoj mami dojavili za derutni stan na zadnjem katu nebodera, prazan stan s golubovima i pogledom na periferiju, koji se njihao sa svakim jačim vjetrom, i u koji ste ušli, uz pomoć željezne poluge, susjeda, neznanaca koji su htjeli pomoći. Vlasnik u stanu nije stanovao nikada, ali kad ste došli vi, i on se sjetio da ga ima pa su vas uskoro otjerali i završili ste u autobusu, s ostalima poput vas, na putu prema nekom smještaju, nekom u kojem nikome ne biste bili na putu.

Netko je jednom rekao da je problem sa zoološkim vrtom to što – kada ih vidiš u kavezu – životinje prestaju biti životinje, po kratkom postupku dobivaju dušu. A s dušom je teško,

zar ne? Kad su vas smjestili u sobicu nekadašnje političke škole, u selu u koje se prije rata hođočastilo blagdanima, rodnom mjestu bivšeg doživotnog predsjednika – tvoja mama imala je trideset i sedam, ti deset, ja dvadeset i jednu godinu, studirao sam filozofiju i bio siguran da me se ništa od svega što se događalo oko mene ne tiče. Moja majka bila je tek malo starija od tvoje, radila je kao liječnica na ratištu i jednom mi je rekla da svaki dan gleda dečke mojih godina kako ginu, dok ja filozofiram po Zagrebu, i kako bi nekada voljela da sam i ja tamo, uz njih, *među njima* rekao sam ja, i bio je to zadnji naš razgovor takve vrste – nakon toga sve se pretvorilo u suhe zagrljaje za ljeta ili božiće, dane kad smo se uglavnom mimoilazili i kad bi, kao po nekom nalogu odozgo, nastupalo primirje, duga, nesigurna šutnja.

Dok si ti odrastala u vašoj sobici u Kumrovcu, ja sam, između ostalog, putovao. Ne znam jesam li ti ispričao, ali jednog sam ljeta radio u Španjolskoj i neki su me poznanici odveli u gradić poznat po nevelikom, već pomalo zapuštenom muzeju. Bila je to ostavština lokalnog prirodoslovca, svjetskog putnika koji je krajem devetnaestog stoljeća svoju zbirku popunjavao na svim krajevima zemaljske kugle. Prostorije pune arheoloških nalaza, biljnih i životinjskih fosila, herbarija i terarija – kroz njih smo prošli brzo – nije tu bilo ničega naročitog, ničega zbog čega je vrijedilo prekidati uživanje u kafeu uz rijeku. Moji domaćini počeli su se zagonetno smješcati tek kad smo počeli razgledati sobe u kojima su bili smješteni prirodoslovčevi preparirani primjerci. Nakon ptica, divljih životinja, pa čak i jednog prašnjavog lava, posljednja soba čuvala je ono čemu je postav vjerojatno i dugovao slavu: u staklenom ormariću, odjeven u par bezbojnih krpica, naoružan tobolcem sa strelicama i tanušnim kopljem, s klikerima umjesto očiju i ogrlicom koja je bezuspješno skrivala ružan i širok ožiljak na vratu – u nas je gledao metar i pol visok crnopus čovjek kuštrave kose. U ormariću je bilo nešto granja i tanak sloj crvene zemlje koja je trebala dočarati njegovo prirodno stanište, bila je tu i pločica s podacima nad koje smo se nadvirivali sve dok jedan od mojih domaćina nije slegnuo ramenima i rekao: „Eto, *ovakve* stvari sigurno ne možeš vidjeti doma“, a onda zašutio, valjda zato jer se sjetio televizije i radija i satelita i svih mogućih programa koji su tvrdili da ipak mogu. Čovjeku je bilo nelagodno, muzej su poslije zatvorili, a ja sam oputovao, no priča je ostala. Priča o duši i kavezu: životinje iza rešetaka dobivaju je, a ljudi iza rešetaka gube, ali nisam ovdje da bih ti pričao o tome, sunce je još visoko, patuljasta vidra za njim se prevrće, roni, prolazi blizu mene, gleda me i ja joj uzvraćam pogled, živi smo, treba pričati o nama.

Mislim: kolikogod rijetko isplivala na površinu, sve što živimo određeno je njome – našom prošlošću. Tvoje i moje priče, isprepletene, na kauču, nakon posla, dok izlazimo iz kina, navečer uz televizor, nakon vođenja ljubavi – bilo bi lijepo riješiti ih se, barem nakratko, ali kako? Ponekad, recimo, pričaš mi o svojim bakama. O majčinoj mami koja je iz Vukovara izašla tek sredinom '92, koja je tamo s djedom ostala nakon pada grada, sve dok ih nisu natjerali da nekome prepisu kuću pa ih otjerali; baki su slomili ruku, djed se već bio propio, ali to možda i nije bilo od rata, baš kao ni njene slomljene kosti, kažeš, takve se stvari događaju, lomovi postoje i u miru. Ipak, zbog rata ste ih morali pronaći preko Crvenog križa, a u rodno selo bivšeg doživotnog predsjednika stigli su kad i vi – i djed je tamo umro, a baka je ostala s vama, ta priča kao da te nasmijava, u tvojim izvještajima baka je inventar u stanu tvoje mame, moli uz radio i nedostaju joj zubi, mama zbog nje često prevrće očima i, premda vas ne čuje, smijete joj se ispotiha, ali taj smijeh kao da nešto sakriva, ali taj smijeh kao

da nije pravi, ali trudi se, uvijek nekakvo ali. Druga baka pronašla vas je nešto prije, i umrla na drugom mjestu, u Splitu. U rodno selo bivšeg predsjednika nije htjela, radije bi umrla, rekla je, i kao uvijek, na kraju je bilo po njenu. Bila je žilava Hercegovka, tražila da je zoveš *baba*, nikada niste bile bliske, obožavala je tvog brata, novo muško u kući, jednom te i istukla, kažeš, bila si modra danima, i pričaš kako je u Zagreb došla preko Vojvodine i Mađarske i rekla vam da su na dvorištu ubili djeda i silovali staricu koja se s njom skrivala u podrumu, pričaš i kako si je nakon rata znala posjetiti u tom malom stanu koji je na korištenje dobila na račun poginulih muža i sina, kako si joj se naučila diviti, i kako ti je pred smrt rekla da u životu budeš što god hoćeš, samo da se nikada ne udaš za Srbina – čemu se smijemo naročito glasno, više nego pričama o prvoj baki, više nego ičemu dotad, jer ja sam ti već ispričao svoju, priču o mojoj baki koja je na početku rata za djedom pobjegla u Srbiju, koja se mome ocu javila tek s aerodroma, a onda nekoliko godina ništa, a kad bi se on javljao njima, šutio je o bombardiranjima i o mrtvima, s njima se nije dalo govoriti, rekao mi je, s njima se moglo samo slušati – imao je četrdeset godina i bilo ga je strah, kao u bajci: mama i tata su otišli i neće se vratiti, gledam ga i mislim, možeš imati tisuću godina, ali pred roditeljima si zauvijek izgubljen, on jednako kao i ja, svi osim tebe, vas koji roditelja nemate.

Svakome nešto fali, nekome otac, nekome grad, kažeš ponekad, kao da se opravdavaš, a meni uvijek nedostaje riječi, hrabrosti da odgovorim bilo što. I zato odlazim u zoološki vrt. Zato ustajem od bazena s vidrama i osjećam nelagodu, i kao obično u takvim situacijama, trudim se razmišljati samo o ovdje i sada, o zakržljanim mišićima i tupom pogledu, o mokrom krznu na kiši, o ludilu u malo prostora, napisati ti pismo o njima, a ne o nestanku i duši, ne o ljudima u staklenim ormarima i izvan njih, o svemu što nas razdvaja i svemu što nas drži zajedno, iz dana u dan, usprkos svemu.

Sve naše priče donosim u ovaj vrt i puštam ih da udahnu zraka, jer među nama ga ponekad nestane, pišem. Pišem: želio bih ti reći nešto što već nisi čula, nešto što će te izliječiti od svih nestanaka, od neizgovorenog, ali riječi za to ne postoje. Ti sjediš kući i učiš, ja ti već tjednima pišem pismo, već tjednima ti ga zaboravljajući uručiti. Umjesto toga, najčešće mislim na njih dvije, na te dvije lisice s početka. Same na prvih nekoliko pedalja svijeta, Adam i Eva bez zmiје, ali okružene ljudima, zalijepljene za zemlju, prepuštajući nebo sovama, zamišljam ih kako žive i umiru, a iza njih ne ostaje ništa osim šture bilješke na ploči na ulazu u zoološki vrt. Pas iz tvoje ulice još je između nas, ali gdje su te lisice? Pišem: ova gomila kaveza, ova gomila duša, sasvim bi lako mogla biti grad, ali za to joj nedostaje prošlosti, nedostaje joj djece. Prestajem pisati i zatvaram oči. Svaki put kada se odavde vratim kući, zagnjuriš nos u moj ovratnik, njuškaš, ali ne govoriš ništa. Večer prolazi tiho, tiše nego obično, a kad navečer zajedno legnemo, privijam se uz tvoju toplinu šutke i slušam kako ne spavaš. Gdje su te lisice?, ne izgovaram. Nijedna ulica, nijedan trg nije imenovan po njima. Gdje je mjesto na kojem su se rađale, gdje je mjesto na kojem su umirale, gdje su njihove priče, trud koji su ostavile za sobom? Gdje su im djeca, grlim te i okrećem, i gledam kako naše riđe uši i kitnjasti repovi titraju na snijegu, kako iz naših vlažnih njuški ispada para, kako sjaji led i sunce na našoj dlaci, ne smijemo biti sami, šapćem u toplinu tvog krzna, tvog vrata dok udišemo svijet izvan kreveta, kavez i šumu, ponavljam, bez toga nestajemo, bez tog nas nema.